

DİNLEME BECERİSİNİN KÜLTÜRÜMÜZDEKİ YERİ VE DİNLEME EĞİTİMİNİN ÖNEMİ: KUTADGU BİLİĞ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN*

*Alpaslan OKUR***

*Elif BEYCE****

ÖZET

İlk edinilen beceri olması yönüyle dil becerileri arasında ayrı bir yeri olan dinleme becerisi, son yıllarda giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Hayatımızda büyük yer kaplayan dinlemenin, kültürümüzün şekillenmesinde oynadığı rolü göz ardı etmemek gerekir. Dinlemenin kültürümüz üzerindeki etkisini, geçmişten günümüze kadar değerinden hiçbir şey kaybetmeden gelen eserlerimizde görmek mümkündür. İslamiyet döneminde yazılan ilk eserlerimizden biri olan Kutadgu Bilig, hâlen geçerliliğini koruyan ve içinde örnek alınması gereken pek çok değer barındıran bir kilometre taşıdır. Kutadgu Bilig ile ilgili pek çok araştırma ve inceleme yapılmasına rağmen, onun bir siyasetname özelliği taşıması ve sahip olduğu felsefi değer, önemine önem katmakta ve üzerinde daha fazla çalışılmasını gerekli kılmaktadır. Doküman incelemesine dayalı olarak yapılan bu çalışmanın amacı; Kutadgu Bilig’de dinleme becerisine ilişkin ifadeleri saptamak ve dinlemeye ne ölçüde yer verildiğini tespit etmektir. Eserde, dinleme ifadesi içeren bütün beyitlerin incelenmesi sonucunda, dinleme ile ilgili ifadeler sıkça yer verildiği ve hayatın her alanında dinlemenin gerekliliğine işaret edildiği belirlenmiştir. Bu çalışmada dinlemeye ilişkin ifadeler; üzerinde daha fazla durulan konulara göre (dinleme kuralları, öğüt anlamıyla dinleme, itaat anlamıyla dinleme, konuşmak için dinleme, dinlemenin konuşmadan önemli olduğu, dinlemenin hayata aktarılması vb.) gruplandırılarak incelenmiş, bu gruplar alt başlıklar hâlinde açıklanmış ve pek çok konuda başvurulan bir kaynak olan Kutadgu Bilig’in dinleme yönünden zengin olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Dinleme, Dinleme Becerisi.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir

** Yrd. Doç. Dr. SAÜ Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü, El-mek: alpaslanokur@gmail.com

*** Öğrenci-YL, SAÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü

THE CASE OF LISTENING SKILL IN OUR CULTURE AND IMPORTANCE OF LISTENING EDUCATION: IN THE CASE OF KUTADGU BILIG

ABSTRACT

On account of being the first acquired skill, listening skill which has a specific account among the language skills have been becoming more important. The culture shaping role of the listening which has much importance in our lives should not be ignored. The effect of the listening on our culture is possible to be seen in the masterpieces that doesn't lose anything from the past to the present value of them. Kutadgu Bilig which is one of the first work of art during the Islamic Term still has a validity and value and it should be example with its values in it. Despite of the alot of work and research, it should be studied carefully on it as it is has philosophical importance and it's a sample of political treatise. The aim of this study, that is on the basis of examination of the document is to determine statements which are about the listening skill and to determine how much place given for the listening skill in Kutadgu Bilig. As a result of study by examining all the couplets that contains listening skill, it is pointed that there are lots of statements about listening and it is stated that listening is necessary in all walks of life. In this study, expressions of listening grouped according to important subjects (rules of listening, advise listening, listening to speak, importance of listening to speak, transferring to life of listening) and it is very rich source about listening activities.

Key Words: Kutadgu Bilig, Listening, Listening Skill.

1. Giriş

Türk dilinin önemli şaheserlerinden ve araştırma kaynaklarından biri olan Kutadgu Bilig (Kutlu olma bilgisi) Balasagunlu Yusuf Has Hâcib tarafından kaleme alınmış ve 1069-1070 yılında tamamlanmıştır.

Kutadgu Bilig, isminden de anlaşıldığı gibi (k ut-ađ-ğ u bil-i-g), insana her iki dünyada, kutlu olmak için lâzım olan yolu göstermek amacıyla yazılmıştır (Arat, 2007: XXV). Siyasetname özelliği taşıyan Kutadgu Bilig, yazıldığı dönemin sosyal ve kültürel yaşantıları hakkında bilgiler vermektedir. Asıl konu, ilk bakışta devlet ve örgütü ile ilgili görünürse de, gerçekte bu dış kalıptan çok, devrinin hayat felsefesini içermektedir (Silahdaroğlu, 1996: IX). Arat (2007: XXV), Yusuf Has Hâcib'in bu eseri ile insan, hayatının manasını tahlil ve devlet içindeki vazifesini tâyin eden bir hayât felsefesi sistemi kurduğunu dile getirmiştir.

Kutadgu Bilig'in konusu, mutluluğun elde edilmesi yollarıdır. Burada bahsi geçen mutluluk, sadece bedenî hazları kapsamaz. Maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî; kısacası yaratılışımızdan itibaren bu dünyada ve ahrette mutluluğu yakalayabilmek, kurtuluşa erebilmek için gerekli olan bilgileri vermektedir (Çağbayır, 2011: XVIII). Bu bilgiler de bir takım kurallarla ve tavsiyeler verilerek aktarılmaya çalışılmıştır.

Eser alegorik bir özelliğe sahiptir. Eserin esasını teşkil eden dört şey (neng) ile bunları canlandıran timsalî şahsiyetler şunlardır: 1. Kün-Toğdı – könitörü (doğru kanun), 2. Ay-Toldı - kut (saâdet, ikbâl, devlet), 3. Ögdülmiş-ukuş (akıl) ve 4. 'aķıbet (hayatın sonu), (Arat, 2007: XXVIII).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Konunun, kişilerin ikili diyaloglarına dayanarak anlatıldığı esere biraz daha yakından baktığımızda, kişiler hakkında daha bilgiye ulaşmak mümkün olmaktadır. Çağbayır (2011: XVIII), bununla ilgili olarak şunları söylemiştir:

Gündoğdu (Kün-toğdı): Doğru yasayı temsil eder. Toplum yapısında en seçkin yeri, yönetimde en üst makamı elinde bulunduran hükümdardır. Adalet, doğruluk, ödül ve ceza ile ülkeyi düzene koyar. Bu dünyanın düzenini sağlar.

Aydoldu (Ay-toldı): Mutluluğu temsil eder. Devlet yönetimindeki görevi başbakanlıktır. Görevinin o zamanki adı vezirdir. Aydoldu'nun kelime anlamı dolun ay'dır. Ayın en büyük olduğu zamana nasıl dolunay deniyorsa, mutluluğun en çok ve en büyük olduğu zaman kut, (ikbal, devlet) adını alır.

Öğdülmiş (Ögdülmüş): Başbakanın küçükten yetim kalmış oğlunun adıdır. Anlayışı temsil eder. Babasının yerine vezir olur. Ödüllendirilmiş, öğülmüş> övülmüş (Mahmud, Ahmed, Muhammed) demektir.

Odgurmuş (Odgurmuş): Kendisini ahrete adanmış, zahit birisidir. Öğdülmiş'in akrabasıdır. Ayıkmuş, uyanmış anlamına gelir.

Yazılışının üzerinden bin yıllık uzun bir zaman dilimi geçmesine rağmen gönüllere hitap etmeye devam etmesi, Kutadgu Bilig'in ne kadar büyük bir eser olduğunun göstergesidir. Eserin içine girip, zevkine varacak kadar sabır ve sebât edenler, şüphesiz, Kutadgu Bilig'i, yalnız yazıldığı devir içinde değil, bugünkü şartlar içinde de seveceklerdir. Yusuf Has Hâcib'in beşerî meseleleri ele alış tarzı ve bunu yaparken gösterdiği samimilik hâlâ gönüllere hitap etmekte ve insanı düşündürmektedir.

Bugün birçok sosyal meselelerin ele alınış şekillerinden endişe edenler, aynı meselelerin bin yıl önce ne şekilde halledilmiş olduğunu ibretle görüp onda birçok düşündürücü ve teşvik edici fikirler bulacaklardır. Eserin bilhassa gençliğe faydalı olması, şâirin başlıca arzusudur (Arat, 2003: IX). Eser, bilgi verme ve anlatıma dayalı bir üslupla yazıldığı için içerikte dinleme de ön plana çıkmaktadır. Eserde sözü edilenlerin dinlenmesi, anlaşılması ve uygulanmasının istenmesi; eserin bu yönünün açık bir göstergesidir.

2. Dinleme Becerisi Açısından Kutadgu Bilig

Sosyal hayatta konuşma, okuma ve yazma ne kadar önemli ise dinleme de o kadar önemli ve gerekli bir beceridir. Aslında insan ilişkilerinin çoğu anlatma ile dinlemeye dayanır. Dinleme, bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamının başlıca yollarından biridir (Özbay, 2009: 45). Dinleme en genel tanımıyla “sözel bir girdiyi anlama ve yorumlama” sürecidir. Bu süreç; içinde bulunduğumuz duruma, algıladığımız sözel girdiye, bizim durumumuza göre değişmektedir (Çelenk, Tazebay, 2008: 172). Demirel'e (2002: 70) göre dinleme, konuşan kişinin vermek istediği mesajı pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir. Calp (2005: 135) ise, “Herhangi bir konuda konuşmacının seslerini duymak, söylediklerini anlamak, gerekli olanları ve lâzım olabilecekleri alıp saklamak için sesler üzerinde dikkati yoğunlaştırmaya dinleme denir.” diyerek tanımlanmış olduğu dinlemenin, bilgi birikimi elde etmenin ve daha önce kazanılmış deneyimlerden yararlanmanın yollarından biri olduğunu dile getirmiştir.

Pek çok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanan, anlamının hedeflendiği dinlemenin, işitme ile aynı kefedede tutulmaması ve aralarındaki ayrımın iyi yapılması gereği üzerinde önemle durulmuştur. İşitme, kişinin iradesiyle olmayan, insanın kulağı aracılığıyla beynine giden her türlü ses unsurudur. Dinleme ise kişinin tercihinine bağlı olarak, seçerek ve isteyerek algıladığı sesler bütünüdür (Özbay, 2009: 42). Yani, işitme ile dinleme arasındaki fark, işitmenin istem dışı, dinlemenin ise istekle olmasıdır (Yıldız, 2010: 179). İşitme, kişinin dışardan gelen bütün sesleri algılayabilme yeteneğinin adıdır. Dinleme ise işitmeden farklı olarak kişinin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

kendi iradesi ile kulağına gelen birçok sestene birini seçmesi, algılaması ve değerlendirmesi sürecinin tamamıdır (Yalçın, 2006: 124). İşitme ve dinlemeye ilişkin yapılan tanımlar, dinlemenin anlamlandırma boyutuyla işitmeden farklı bir etkinlik olduğunu ortaya koymaktadır. Doğan, bu farkı şu sözleriyle dile getirmektedir: “İşitme, fiziksel bir durumken; dinleme, içine işitmeyi de alan aktif bir zihinsel süreçtir. Dinleme, ses dalgalarının kulak tarafından işitilmesinin ötesinde bir şeydir. Her dinlemede işitme vardır; ama her işitmede dinleme yoktur. İşitilen sesler arasından “anlamlandırma” çalışmasının başladığı sesler için dinlemeden bahsedilebilir (Doğan, 2011: 5). Dinlemenin işitme ile aynı kavram sanılması, dinlemenin edinilmiş bir beceri olduğu şeklinde yanlış bir kanının yaygınlık kazanmasına neden olmaktadır. Bu da insanlar arasındaki iletişim çatışmalarını kaçınılmaz hâle getirmektedir (Özbay, Melanlıoğlu, 2012: 88).

IanMackay, “Dinleme Becerisi” adlı eserinde, dinlemenin yaşantımızdaki önemini anlatırken, zamanımızın çok büyük bir kısmını harcadığımız dinleme eyleminin, sahip olduğumuz en önemli becerilerimizden biri olmakla birlikte en az tanınan becerimiz olduğunu söyler. Çünkü insanlar dinlemeyi “duymak” la karıştırırlar. Ama dinlemek, sadece duymaktan daha fazlasını içerir (Özbay, 2009: 66).

Dinlemeyi, sadece dil becerilerinden biri olarak görmemek ve dinlemenin hayatımızdaki yerinin farkında olmak, dinlemenin ne kadar önemli olduğu konusunda bizlere fikir verecektir. Dinlemenin ne kadar önemli olduğunu günlük hayatımızdaki yerine bakarak belirlemek mümkündür. Dinleme, bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamının başlıca yollarından biridir (Calp, 2005: 136).

Hayatta hangi işle uğraşırsa uğraşsın kişinin kendini mutlaka geliştirmesi gereken alanlardan biri de dinlemedir. Çünkü dinleme, günlük hayatın her aşamasında en sık ve en çok kullanılan dil becerisidir (Doğan, 2010: 264). Dinleme becerisi, kişinin, çeşitli konularda bilgiler edinmesini ve edindiği bilgileri yorumlayıp hayatına uyarlayabilmesinde etkilidir. Ayrıca dinleme, doğru ve etkili iletişim kurmada önemli bir rol üstlenmekte ve toplumda sağlıklı ilişkilerin kurulmasını sağlamaktadır. Etkili iletişim becerilerine sahip olmak için dinlemeyi bilmek gerekir. Kişinin iletişim kurmadaki başarısı onun hayatının her aşamasına yansır (Doğan, 2010: 265).

Temur’a (2010: 307) göre; etkili bir iletişim dinleme becerisine bağlıdır. Dolayısıyla insanoğlunun ilk öğrendiği bu dil becerisi iletişimin temelidir, denebilir. Bu becerinin etkili bir şekilde kullanımını etkileyecek olumsuz bir durum, insanlar arasında sorunlar oluşmasına neden olacaktır. İnsanlar arasında iletişim kopukluklarından kaynaklanan sorunların önüne geçmek ise, etkili iletişim becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesiyle mümkündür.

Geleneksel kültürümüzde ise dinleme önemli bir toplumsal değer olarak görülmektedir. Dinlemenin önemine işaret eden birçok atasözümüz vardır: “Söz gümüştür sükül altındır.”, “İki dinle bir söyle.”, “Söz söyle alana, kulağında kalana.”. Bunların yanında her duyulana önem vermemek gerektiği, bazen dinliyor görünmenin yeterli olacağı ya da bazı şeyleri duymazdan gelmek gerektiğine işaret eden atasözleri de yok değildir. “Baş ağır kulak sağır gerek.”, “Baş sallamayla kavuk eskimez.”, “Yalancı kim? İşittiğini söyleyen.” (Özbay, 2009:67).

Dinlemenin, kültürümüzde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu, bin yıl geçmesine rağmen günümüze kadar değerinden hiçbir şey kaybetmemiş eserlerimizden anlamak da mümkündür. Bu çalışma, bu düşünceden yola çıkılarak yazılı kültürümüzün ilk örneklerinden olan Kutadgu Bilig’de dinleme becerisini ön plana çıkaran beyitler bu yönüyle incelenmiştir.

Dinlemenin, kültürümüzdeki önemini kanıtlayan bir belge niteliği taşıyan Kutadgu Bilig’de, dinleme becerisine dayalı farklı durumlara yer verilmektedir. Dinlemenin farklı yönleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

3. Kutadgu Bilig’de Dinleme Becerisine Yönelik Unsurlar

3.1. Söyleneni Anlama

Bireyler arasında yaşanan iletişim sorunlarının temelinde, söylenenlerin eksik ya da yanlış anlaşılmasının yattığını göz önünde bulundurduğumuzda, sağlıklı iletişim kurulmasında dinlemenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Dinleyen ve anlayan kişiler, çevreleriyle uyumlu ve dengeli ilişki kurabilirler. Bu alanda zorlanmadan başarı sağlayabilirler. Başarılı ilişkiler kurabilmenin yolu ise, doğru anlamadan geçmektedir. Eserde de bu noktanın vurgulandığı görülmekte ve söyleneni anlamada, dinlemenin önemli bir yeri olduğu ifade edilmektedir.

Toplum hayatında, dinlediğini anlayabilen bireylerin çoğunlukta olmasının sağlanmasında, anlama becerisi olarak dinlemenin hedeflerine ulaşılması önemli rol üstlenmektedir. Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan dinleme/izleme alanıyla ilgili amaç ve kazanımların kültürel açıdan önem taşıyan eserlerimizle ilişkilendirilmesi, bu alanda önemli mesafe kat edilmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda; programda yer verilen “*Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme*” amacı içerisinde;

Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler,

Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu belirler,

Dinlediklerindeki/izlediklerindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler,

Dinlediklerindeki/izlediklerindeki olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler,

Dinlediklerinde/izlediklerinde sebep-sonuç ilişkilerini belirler,

Dinlediklerinde/izlediklerinde amaç-sonuç ilişkilerini belirler,

Dinlediklerindeki/izlediklerindeki örtülü anlamları bulur ,

Dinlediklerinin/izlediklerinin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.

(İlköğretim Türkçe Dersi 6, 7, 8. Sınıflar Öğretim Programı, 2006: 14-15) kazanımlarını, aşağıda verilen beyitlerle ilişkilendirmek mümkündür:

Dinle, bilgili adam ne der: bilgili sözü, gerçekten can gibidir (*Beyit no: 336*).¹

Ay-Toldı bütün bu sözleri dinledi ve dedi:-O hâlde ben sabır edeyim ve bekleyeyim (558).

Hâcib beni gördü ve sözlerimi dinledi; ne yapmak lâzım geldiğini ve ne zaman yapılacağını kendisi tâyin etsin (559).

İmdi dinle, âlim ne der; onun bu meâldeki sözü bu fikri ne kadar ince ifâde eder (613).

Akıl bu mânâyı kasederek, böyle bir hâdis hakkında ne der, dinle (640).

Ben sana söz söyledim, senin sözünü dinledim; sen gözünü yumunca, şaştım-kaldım (648).

Şu söz şimdi buna uygun düştü; bilgili ve iyi insan bunu dinlesin ve anlasın (680).

Hükümdar: -Bütün sözlerini dinledim- dedi sözün beni aydınlattığı kadar, seni de beğendim (751).

Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; dinleyip, anlamağa çalış; ey insanların karpuzu (1900).

Hükümdar tekrar dedi: - Bu sözü dinledim, anladım; daha bir sözüm var, onu da bana söyle (1903).

¹ Beyitler; Arat, 2003’ten alınarak beyit numaraları da bu kaynaktaki gibi yapılmıştır.

Adı dünyaya yayılmış meşhur harp adamı ne der, dinle; bu sözü dinle ve ona göre hareket et (2338).

İşte ben söyledim ve hükümdar dinledi; eğer seçkin insan dilerse, bilgiyi tercih etsin (2591).

Şu beyti oku, ne der, dinle; her işe bilgi ile başla ve ona göre hareket et (2625).

Hükümdar: - Bunu dinledim ve anladım – dedi – bir sözüm daha var, onu da söyleyiver (2880).

Odgurmuş cevap verdi: - Söylediklerini dinledim, sen de benim sözlerimi dinle – dedi - (3318).

Öğdülmiş cevap verdi: - Ey mübârek insan, söylediğin sözleri dinledim – dedi - (3646).

Öğdülmiş cevap verdi: - Senin sözlerini dinledim, şimdi beni dinle – dedi - (3707).

Dinle, akıllı insan sana ne der: - Sözü düşünerek söyle, ey merd yiğit (3878).

Şimdi ben anlatayım, düşünerek dinle; öğren ve senin için bu düğüm çözülsün (4029).

Derin ve ince mânalı sözleri anlamak istersen, sözü bunlardan dinle, anlarsın (4394).

Tabip ne söylemiş, dinle; bunun mânasını anlayarak yaşa, kuzum (4631).

İmdi ak-sakal ne der, dinle; bunu anlamağa çalış ve ihtiyarlığında şaşırma (4636).

Söylediklerini dikkatle dinledim; sözlerini iyice tarttım; diyecek sözüm kalmadı (4875).

Hükümdar bu sözleri işitti, hepsini dinledi; sözünü duydu ve uzun uzun düşünüp-taşındı (4979).

Şu beyti oku, dinle, ne der; iyice anla ve kendi tabiatını ona göre düzelt (6398).

3.2 Dinleme İfadesi Geçmediği Hâlde Konuşulanı Anlama

Eserde, dinleme ifadesi olmaksızın konuşulanı anlama üzerinde duran 2 beyit yer almaktadır.

Hükümdar şöyle dedi: - Bu meziyetlerini anladım; senin kusûrun var mı; söyle, onu da bileyim (683)

Bilgili insan bu sözü çok iyi söylemiş; ey gönülü açık, şimdi bunu anlamağa çalış (5269)

3.3. Dinleme Kuralları

Dikkat ve özen gerektiren dinleme, bireylerin birbirlerine ne ölçüde saygı gösterdiklerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Konuşan kişiye saygı gösterilmemesi, konuşanın sözünün kesilmesi, toplumumuzda hoş karşılanmayan davranışların başında gelmektedir. Robertson (2002: 36) bununla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: Konuşurken sözünüzün kesilmesini istemezsiniz. Dinleyicinin siz sözlerinizi bitirene kadar beklemesini, söylenenleri düşünmesini ve sonra karşılık vermesini istersiniz. Sözü kesmek ya da “hava boşluğu” ile uğraşmak yerine, sabırlı olmalı ve konuşmacıya gereken zamanı vermelisiniz. İnsanların düşüncelerine basmak, onların ayak parmaklarına basmak kadar kabadır.

Kutadgu Bilig’de de dinleme kurallarını yerine getirmeye, özellikle de konuşanın sözünün kesilmemesine önem verildiği görülmektedir. Eserde bununla ilgili olan beyitleri, Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan dinleme/izleme öğrenme alanının “*Konuşmacının sözünü kesmeden sabır ve saygıyla dinler.*” kazanımıyla ilişkilendirmek mümkündür.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Bu hâcib onun sözünü dikkatle dinledi ve ahbabının ne istediğini iyice soruşturdu dinle (507).

Mektûbunu okudum, sözlerin anlaşıldı; fakat benim sözümü de dinle, kendini gizleme (3912).

Senden büyük biri söz söylerken, konuşmayı bırakıp, onu dinlemelisin dinle (4116).

Her sözü dinle, ancak lüzumlu olanı al; lüzumsuz olan sözleri orada bırak dinle (5876).

3.4. Öğüt Verme

Çeşitli konularda pek çok tecrübe edinmiş kişilerin sözlerini dinlemek, kültürümüzde oldukça önemsenen bir durumdur. Yaşayıp görmüş kişilerin bu deneyimlerini paylaşması ve bu deneyimlerin günümüze kadar aktarılması, dinleme konusunda da önem taşıyan pek çok bilgiyi bizlere ulaştırmıştır. “Koyun kaval dinler gibi dinlemek” ve “Ulu sözü dinlemeyen, uluyakalır.” sözleri, dinlemenin önemini gösteren ve bizlere dikkatli dinlemeyi öğütleyen atasözü ve deyimlerimizdendir. Kutadgu Bilig’de de, dinleme ile ilgili öğüt niteliği taşıyan pek çok beytin yer aldığı görülmektedir.

İyilik dileyen insan ne der, dinle; dâima iyilik et; o senden ayrılmayan bir arkadaşın olsun (914).

Çok dinle, fakat az konuş; sözü akıl ile söyle ve bilgi ile süsle (1009).

Ay-Toldı dedi: - Sözü bilenden dinlemeli ve sonra bilmeyene söylemelidir (1012)

Her sözü dinle, fakat hemen inanma; gönül sırrını açma, onu sımsıkı sakla (1301).

Ölmekte olan insan yaşayanlara nasihat eder, sen onu dinle ve gönlüne yerleştir (1448).

Tecrübesi olan hakim ne der, dinle; çok söz söylememeli, daha çok dinlemeli ve düşünmelidir (1913).

Yazmalı, okumalı ve başkalarının sözünden de istifade etmelidir; insan bu suretle âlim olur (2629).

Tecrübeli insan ne der, dinle; mânasına dikkat et, ey huzura kavuşmuş insan (3323).

Mektûbunu okudum, sözlerin anlaşıldı; fakat benim sözümü de dinle, kendini gizleme (3912).

Senden büyük biri söz söylerken, konuşmağı bırakıp, onu dinlemelisin (4116).

Eğer hâcib olursan, rüşvet almamalısın; fakir, dul ve yetimlerin arzularını dinlemelisin (4144).

Sözü itimat edilen kimseye sormalı ve böyle bir kimsenin de sözünü tutmalıdır (5621).

Her sözü dinle, ancak lüzumlu olanı al; lüzumsuz olan sözleri orada bırak (5876).

3.5. Konuşmak İçin Dinlemenin Önemi

İyi konuşabilmek, iyi bilgi birikimine sahip olmakla mümkündür. Bilgi birikimini artırmada çeşitli yollar vardır. Bu yollardan belki de en önemlisi, etkili dinleyebilmek ve böylelikle konuşmalarımız için gerekli olan bilgileri hafızaya alabilmektir. Bu noktada; dinleme/izleme öğrenme alanının 4. Amaç 6. Kazanımından gerçekleştirilebileceğini söylemek mümkün görünmektedir (Türkçe Öğretim Programı, Amaç 4. *Söz varlığını zenginleştirme*, Kazanım 6. *Dinlediklerinden/izlediklerinden hareketle yeni öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.*). Eserde, konuşmak için dinlemeye önem verildiğini ifade eden şu beyitlere rastlanmaktadır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Çok dinlemeli, fakat sözü birer birer söylemeli; bilgili hakim bana böyle dedi (1014).

Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; şâir sözüne değer veren insanın ifâdesi zenginleşir (2065).

3.6. Dinlemenin Konuşmadan Önemli Olması

İlk kazanılan dil becerisi olması yönüyle dil becerileri arasında ayrı yeri olan dinleme becerisinin, kültürümüzde de farklı bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. “Söz gümüşse sükût altındır.”, “İki dinle bir söyle.” gibi atasözleri, dinlemeye verilen önemin bir göstergesidir.

Sosyal değer yargılarımızı yansıtan atasözlerimizde açık olarak gördüğümüz gibi, toplumumuz, dinlemeye konuşmadan daha fazla değer vermiş, özellikle halk içinde ve büyüklerin yanında küçüklerin iyi dinlemelerini ve çoğu zaman da onaylamalarını öğütlemiştir (Çifçi, 2001: 166).Eserde ise, dinlemenin konuşmadan daha önemli olduğu ile ilgili olarak şu beyitler yer almaktadır:

Çok dinle, fakat az konuş; sözü akıl ile söyle ve bilgi ile süsle (1009).

Çok söylemekle insan âlim olmaz; çok dinlemekle âlim baş-köşeyi bulur (1015).

Öğdülmiş cevap verdi ve: - Ey iyi nizam sâhibi, dinlemek söylemekten daha iyidir - dedi - (1911).

Söz söyleyen canını üzer; dinleyen ise, rahat eder ve vücudunu semirtir (1912).

Tecrübesi olan hâkim ne der, dinle; çok söz söylememeli, daha çok dinlemeli ve düşünmelidir (1913).

İnsan dinlemekle âlim olur; çok söz söylemekten insanın başı gider (1914).

3.7. Dinlenenin Hayata Aktarma/Uygulama

Kullanılmayan bilginin değerinden bahsedilemeyeceği gibi, uygulamaya dönük olmayan dinleme faaliyetlerinin değerinden bahsetmek de mümkün değildir. Bununla ilgili olarak, “Bir kulağından girip diğerinden çıkmak” sözü, oldukça iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Eserde ise, dinlenenlerin hayata aktarılması ile ilgili dile getirilen ifadeler şunlardır:

Dilinden eziyet çeken adam ne der, dinle; bu söze göre hareket et, onu dâimâ hatırda tut (165).

Dinle, hakim âlim buna benzeterek, ne der; bu söze göre hareket et, ey bahtiyar insan (333).

Buna benzer Türkçe bir ata-sözü vardır; bunu dinle ve sırrına ererek, ona göre hareket et (880).

Şimdi buna uygun şu sözü dinle; onu dâimâ aklında tut ve ona göre hareket et (1306).

Takvâ sâhibi insan ne der, dinle; ey boğazının kulu, bu söze göre hareket et (2100)

Adı dünyaya yayılmış meşhur harp adamı ne der, dinle; bu sözü dinle ve ona göre hareket et (2338).

Hakim ve âlim bey ne der, dinle; bu söze göre hareket edersen, senin için çok iyi olur (2513)

Samimî insan ne der, dinle; ey dünyanın temeli, bu söze göre hareket et (2758)

Dinle, akıl sâhibi sana ne der, ey geniş bilgili insan, bu söze göre hareket et (4533)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013*

Ey hükümdar, dinle, bilgisi deryalar gibi engin olan insan ne der; bilgi ile hareket et yüzün güler (5199).

Sözün faydası işittiğin sözü işe tatbik etmekte ve böylece kendini doğru yola yöneltmektir (5434).

Çok söz söyledi, sen hepsini dinledin: bu sözlerime göre hareket et ve bunların faydasını gör (5435)

Akıllı insan ne der, dinle; ey kuzum, buna göre hareket edersen, bu söz sana yeter (5843).

Denizler kadar geniş bilgili insan ne der, dinle; bu söze göre hareket et, yüzün gülsün (6002)

Gönülü uyanık insan ne der, dinle; bu söze göre hareket edersen, sana zarar gelmez (6119).

3.8. Konuşmanın Dinlenecekse Yapılacağı

Hükümdar dinlemek lütfunda bulunursa, onu da söyleyeyim; eğer münasip görmezse, sözüm bana kalsın (2947).

3.9. Deyim

Laf dinlemek, söz dinlemek, kafa dinlemek, ferman dinlememek, can kulağı ile dinlemek gibi, dinleme ile ilgili pek çok deyimimiz bulunmaktadır. Eserde, dinleme ile ilgili deyimlerin yer aldığı beyitler ise şunlardır:

Ay-Toldı dedi: - Ey oğul, sözümü unutma, bunu can kulağı ile dinle (1167).

Kulağı delik, akli ve bilgisi geniş, tavrı ve hareketi doğru, sözü ve özü bir olmalıdır (2481)

İster çok, ister az söylesinler, ben onların sözüne hiç kulak asar mıyım (5883).

3.10. Şart Anlamı İçeren Beyitler

Dinle, akıllı sözü ne der; akıllının sözü, dikkat edersen, tamamen bir inciye benzer (2153)

Hükümdar dinlemek lütfunda bulunursa, onu da söyleyeyim; eğer münasip görmezse, sözüm bana kalsın (2947)

Akıllı insan ne deri dinle; eğer dinlersen, bu senin için bir nasihattir (5394)

3.11. “Varsaymak” Anlamında Kullanılan Beyitler

Farzedelim, senin dediklerini dinledim ve hükümdarın yanına gidip, hizmete başladım (3996).

3.12. Problem Durumu Dinleyip Gerekeni Yapma İle İlgili Olan Beyitler

Fakir, dul, öksüz ve yetim dileklerini dinler ve bunları beye arzeder (2498)

3.13. İtaat Etme/Bir Şeyin Gereğini Yerine Getirme Anlamında Dinleme

Dinlemenin kültürümüz içinde kazandığı bir başka anlam da “itaat etme, bir şeyin gereğini yerine getirme”dir.

“Gel, sen yine de sözümü dinle.”

“Beni dinlemeyip niçin keyfine göre hareket ediyorsun?” gibi cümlelerde dinlemek, söylenen sözü işitme ve anlamının ötesinde gereğini yerine getirme, itaat etme anlamlarında kullanılmaktadır (Özbay, 2009: 67). Eserde, dinlemenin bu boyutuyla ilgili olarak şu beyitlere yer verildiğini görmekteyiz:

Turkish Studies

Ey sevinç içinde ömür süren iyi genç, sözümü yabana atma, gönülden dinle (359).

Bilginin sözünü dinle, itirâz etme; sana soru sorulmadan da söz söyleme (960).

Ay-Toldı dedi: - Ey oğul, sözümü unutma, bunu can kulağı ile dinle (1167).

Atalar sözü ne der, dinle; atalar sözünü tut, ey kuzum, bunu unutma (1638).

Hükümdara her hususta yol-iz gösteren âlim müşâvir ne der, dinle; ey bilgisiz, bunu anla ve itiraz etme (1754).

Dinle, akıllı sözü ne der; akıllının sözü, dikkat edersen, tamamen bir inciye benzer (2153).

İmdi buna benzeyen şu sözü dinle; tutarsan faydalı olur ve senin görür gözün olur (5155).

Dinle, takvâ sahibi insan ne der: ey iyi insan, sen bunu gönlüne yerleştir (6478).

3.14. Emir Anlamında Kullanılan Dinleme İfadeleri

Eserde, dinlemenin emir anlamında kullanıldığı 210 beyte rastlanmaktadır.² Bunlardan bazıları şunlardır:

Dinle, her türlü tedbiri almış ve böylece düşmanını yenmiş olan dünya hâkimi ne der (445).

Dinle, şefkatli insan ne der; insanlığın başı merhamettir (1945).

Kanun adamı ne der, dinle; kanun adamı her yerde itibar görür (2196).

Âlim insan ne der, dinle; bilgili insanın sözü yemek gibi yenilmelidir (2785).

Bilgili ne der, dinle; zeki elçi gönder ve sözünü ona tevdi et (3278).

Akıllı insan ne der, dinle; her şeye uyan ve her söze temel olan söz budur (4983).

3.15. İşitme İle İlgili İfadeler

Eserin tamamı incelendiğinde, içerisinde işitme ifadesi barındıran 47 beyit bulunduğu görülmektedir.³ Bunlardan bazıları şunlardır:

Bilgili bir insanın onun hakkında şöyle dediğini duydum: kendisi cehennemlik iken, cehennem azabından kurtuldu(292).

Ay-Toldı dedi: - Bunları işittim; bir suâlim daha var, onu da arz edeyim (854).

Bunları şifâhen de arz et, hükümdar işitsin; beni kendi hâlime bıraksın ve benden elini çeksin (3813).

²Emir ifadesinin geçtiği beyit numaraları şunlardır:
426/445/480/490/544/602/631/667/723/755/841/946/1076/1146/1177/1191/1208/1222/1266/1290/1295/1318/1336/1357/1369/1398/1407/1442/1457/1475/1492/1514/1523/1536/1567/1594/1608/1616/1620/1689/1724/1741/1779/1880/1945/1955/1962/1992/2019/2031/2040/2052/2088/2095/2117/2141/2167/2196/2204/2214/2231/2243/2287/2306/2319/2367/2379/2424/2477/2521/2569/2602/2614/2696/2745/2777/2785/2809/2818/2838/2863/2874/2892/2922/2935/2941/2966/2984/3002/3012/3029/3071/3085/3126/3142/3167/3181/3222/3265/3299/3312/3343/3372/3400/3403/3420/3429/3460/3491/3516/3552/3566/3583/3613/3632/3639/3700/3798/3815/3829/3914/3925/3962/3971/3978/3999/4050/4082/4103/4119/4170/4197/4207/4261/4290/4319/4326/4333/4406/4434/4480/4554/4588/4691/4707/4730/4752/4766/4795/4813/4828/4910/4947/4977/4983/4998/5024/5043/5057/5085/5112/5123/5182/5238/5250/5287/5335/5349/5354/5385/5394/5411/5419/5430/5461/5473/5480/5509/5523/5543/5569/5658/5721/5724/5729/5754/5762/5776/5787/5795/5861/5877/5891/5980/6020/6051/6061/6081/6119/6130/6138/6165/6177/6249/6261/6330/6448

³İşitme ile ilgili ifadeler şu beyitlerde yer almaktadır:
83/153/233/292/450/460/462/526/527/533/570/593/650/854/982/1067/1249/1684/1872/1887/2164/2511/3199/3201/3304/3455/3588/3767/3810/3812/3848/3859/3860/3961/4062/4102/4566/4680/4896/5609/5622/5849/6292/6643

Bilgi istiyorsa, işte bildiklerim bunlardır; sen işittin, sana söylediklerimi ona da naklet (4866).

Bunu duyan Ögdülmüş feryâd ederek döğündü ve göz yaşı döktü (6292).

4. Sonuç

Dil becerilerinden biri olan ve hayatımızın büyük bir bölümünde yararlandığımız dinleme becerisi, toplumsal düzenin muhafaza edilmesinde önemli bir yere sahiptir. Dinleme becerisi gelişmemiş bireylerin oluşturduğu toplumda, yanlış anlamalara dayalı olarak iletişim kopuklukları sıkça gözleneceğinden, bireyler arasındaki iletişimin etkililiğinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Dinleme konusundaki çalışmalar, özellikle son yıllarda artış gösterse de, bu alanın geçmişte göz ardı edildiğini söylemek doğru değildir. Bin yıllık bir geçmişe sahip olduğu hâlde değerinden hiçbir şey kaybetmeden günümüze kadar ulaşan Kutadgu Bilig’i bu açıdan incelediğimizde, dinleme ile ilgili ifadelerin sıkça kullanıldığını ve dinlenenin anlaşılması ve hayata aktarılması üzerinde önemle durulduğunu tespit ettik. Dinleme ile ilgili öğüt verme anlamı taşıyan beyitlere fazlaca yer verilen eserde, dinlemenin konuşmadan daha önemli vurgulanmaktadır. Ayrıca eserde, dinleme ile ilgili deyimlerin varlığı dikkat çekmekte, bu da Kutadgu Bilig’den hareketle dinlemenin kültürümüzdeki yerini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

- ARAT, R. R. (2003). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ARAT, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö.E., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- CALP, M. (2005). *Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- ÇAĞBAYIR, Y. (2011). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÇİFÇİ, M. (2001). Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 165.
- DEMİREL, Ö. (2002). *Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- DOĞAN, Y. (2007). *İlköğretim İkinci Kademedeki Dil Becerisi Olarak Dinlemeyi Geliştirme Çalışmaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- DOĞAN, Y. (2010). Dinleme Becerisini Geliştirmede Etkinliklerden Yararlanma. *TÜBAR*, XXVII, 263-274.
- DOĞAN, Y. (2011). *Dinleme Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- İŞERİ, K. (2008). Dinleme Eğitimi. *Türkçe Öğretimi*. S. Çelenk ve A. Tazebay. s. 159-185. Ankara: Maya Akademi.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ODACI, S. (2009). *Türk Dili. Dil ve Anlatım*. S. Odacı. s. 3-61. Konya: Palet Yayınları.
- ÖZBAY, M. (2009). *Dinleme Eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

-
- ÖZBAY, M. (2009). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- ÖZBAY, M., Melanlıoğlu, D. (2012). Türkçe Öğretim Programlarının Dinleme Becerisi Bakımından Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7/1, 87-89.
- ROBERTSON, A. K. (2002). *Etkili Dinleme*. (çev.:E.Sabri Yarmalı). İstanbul: Hayat Yayınları.
- SİLAHDAROĞLU, F. (1996). *Kutadgu Bilig Uyarlaması*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TEMUR, T. (2010). Dinleme Metinlerinden Önce ve Sonra Sorulan Soruların Üniversite Öğrencilerinin Dinlediğini Anlama Beceri Düzeyine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 303-319.
- YALÇIN, A. (2006). *Türkçe Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILDIZ, C., OKUR, A, ARI, G. YILMAZ, Y. (2010). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

